

„Öljed, és egyél”

Éhség és evés Péter történetében

Barta Zsolt

Bevezető

A pogányok megtérését elbeszélő másfél fejezet a maga hatvanhat versével az Apostolok cselekedeteinek leghosszabb története.¹ Az Act 10,1–11,18 rendkívüli fontosságát az elbeszélés hosszúsága, elhelyezése, témája és a történet háromszori megismétlése (Act 10; 11,1–18; 15,7–10) is nyilvánvalóvá teszi. Az evangélium terjedésének egyik fontos állomásáról, a vallási és etnikai határok átlépéséről számol be a szöveg.² Az egész elbeszélés során központi jelentősége van az étkezés kérdésének. Az éhség és étkezés a történet alapmetaforájaként további hiányok és beteljesülések témájának kibontására ad lehetőséget az elbeszélőnek.

A történet szerint Kornélius, a pogány százados egy angyali jelenés után követeket küld Péterért. Jézus első tanítványa másnap egy bizonyos Simon házában a tetén tartózkodik, ahol látomást kap. Egy állatokkal teli lepedő száll alá az égből, majd mennyei hang szólítja fel az apostolt az állatok elfogyasztására. Péter tiltakozására, miszerint soha nem evett semmi tisztátalant, a hang azt feleli, ne mondjon semmit tisztátalannak, amit az Isten megtisztított. Miközben Péter a látomáson gondolkodik, a Lélek azt parancsolja neki, tegye meg, amire a megérkező követek kérik. Péter végül vendégül látja Kornélius három szolgáját.

A mennyből alászálló lepedő látványának kettős bevezetője (10,9–10), valamint a látomást és a küldöttekkel való találkozást lezáró közös étkezés (10,23a) képezik az epizód keretét. A kezdeti, éhséget leíró és a végső, közös étkezést elbeszélő állapot között feszül a történet íve. E keret meghatározott mederbe tereli a hiánytól a beteljesüléséig vezető cselekményt. Fenti tételme kifejtésénél ezért alapvetően az elbeszélő kerete által kijelölt két állapot és a közte megtett út feltérképezésére fordítom figyelmemet.

¹ A pogányok megtérésének története a 10. fejezetben található. A 11,1–18 az esemény igazolását mutatja be. Ennek során Péter újból összefoglalja a Joppében és Cézareában történeteket. Végül az Act 15-ben leírt jeruzsálemi zsinat során Péter rendkívül tömören ismét elbeszéli az eseményeket.

² John H. ELLIOTT: „Household and Meals VS: Temple Purity. Replication Patterns in Luke-Acts”, *Biblical Theology Bulletin: Journal of the Bible and Culture* XXI (1991) 102–108 (104).

Sebesen szálló idő

A látomást bevezető 9. és 10. vers sajátos időiséget teremt meg. Az elbeszélte események azonos időben történnek, vagy szorosan egymás után következnek. A szentíró e versekben egyidejűvé teszi Kornélius követeinek utazását és Péter imádkozását, valamint Péter éhségét, az étel készítését és magát a látomást. Nem egyedi jelenségről van szó a 10. fejezetben belül. Korábban, az angyal eltávozását követően Kornélius *tüstént* hívja szolgálait, és elküldi őket Joppéba. (10,7) A következő napon a szolgálak utazása közben Péter imádkozik a ház tetején lévő „teraszon”. (10,9) Míg az ételt készítik, Péter révületbe, bibliás szóhasználattal: elragadtatásba esik. Miközben Péter a látomás értelmén tűnődik, a küldöttek megérkeznek a ház kapujához. (10,17) Később, még mindig a töprengés közben szól hozzá a Lélek. (10,19) A találkozás másnapján a küldöttekkel együtt elindulnak Cézarea felé. (10,23) Amint Péter megérkezik, Kornélius rögtön a lába elé borul. (10,25) Végül Péter még beszél, amikor a Szentlélek leszáll Kornélius háza népére. (10,44) Az események tehát szorosan követik egymást, vagy egyenesen egymásra torlódnak: utazás és imádkozás, ételkészítés és látomás, tűnődés és megérkezés, töprengés és a Lélek utasítása, érkezés Cézareaába és leborulás, beszéd és a Lélek alászállása feszesen kapcsolódnak egymáshoz. E jelenség a gyorsaság és feltartóztathatlanság érzetét hozza létre. A párhuzamos, egymáshoz illeszkedő történetek továbbá a narratív eltervezettség hatását teremtik meg.

Utazás és imádság

A bevezetőben az elbeszélő először összekapcsolja Kornélius követeinek utazását és Péter imádkozását: *Másnap pedig, míg azok menének és közelgetének a városhoz, felméne Péter a háznak felső részére imádkozni, hat óra tájban.* (10,9) A követek mozgásának és Péter imádkozásának összekapcsolása várakozást teremt az olvasóban: valaminek történnie kell, mielőtt Kornélius emberei megérkeznének.

A követek és Péter egyidejű cselekvése kapcsolatot teremt Kornélius és az apostol között is. Megkerülhetetlen ezért meghatározni a két látomás egymáshoz való viszonyát. Joel B. Green egymást *kiegészítő látomásnak* nevezi a két történetet. Nem ez az egyetlen hely, ahol a harmadik evangélista ehhez a megoldáshoz folyamodik. Zakariás és Mária (L 1,8–56), Saul és Anániás (Act 9,1–9), valamint Kornélius és Péter (Act 10) látomásai tartoznak ebbe a csoportba.³ A *kiegészítő látomás* kifejezésnek kettős értelme van. A látomást megtapasztaló felek minden esetben csak egy részét ismerik meg az isteni akaratnak. Mindkét vagy legalább az egyik fél rá van szorulva a másik szereplő tudására. E szerkezet további jellemzője szerint isteni parancsnak en-

³ Joel B. GREEN: „Internal repetition in Luke-Acts”, in Ben WITHERINGTON III: *History, Literature, and Society in The Book of Acts*. Cambridge University Press, Cambridge 1996. 293–295.

gedelmeskedve kell a feleknek küldetést teljesíteniük. A kettős látomás műfajának természeténél fogva Kornélius és Péter között egy egymásrautaltsági viszony születik meg, még ha a korábbiak alapján a katona tűnik is rászorultabbnak.

A bevezető első felében föllelhető imádkozásmotívum végül előkészíti azt a Lukácsra markánsan jellemző gondolatot, hogy Isten imádkozás közben, imádságra válaszul jelenti ki akaratát. Néhány verssel korábban Kornéliusnak az imádság órájában (10,3) jelent meg az angyal. Péter imádságának az említése előrevetíti Isten üdvakarátának kinyilatkoztatását.⁴

Éhség és látomás

A bevezető másik fontos körülménye szerint Péter megéhezett, és az ételre történő várakozás közben részesül a látomásban: *Megéhezék azonban, és akara enni: míg azonban azok ételt készítettek, szálla ő reá elragadtatás.* (10,10) Péter tehát éhes volt, és az őt vendégül látó Simon családja vagy szolgálai ételt készítettek. Ez a megjegyzés további várakozást teremt. Péter mint valamiben hiányt szenvedő áll az olvasó vagy hallgató előtt. Ez a részlet szembemegy azzal a Péter-ábrázolással, amelyet a korábbi fejezetek hoztak létre. Az előző történetekben csodatevőként, igehirdetőként, vezetőként ismerhették meg. A hiány említésével ugyanakkor Kornéliushoz kerül közel, akinek isteni útmutatásra van szüksége. Másrészt sejthető, hogy ez az éhség mélyebb értelmű, esetleg másfajta hiányra utal. A látomás során Péternek le kell küzdenie a tisztátalan állatok elfogyasztása iránti fenntartását. Továbbá: a látomás után Péter a megfejtésen gondolkodik, amikor megszólítja a Lélek. Péternek tehát szüksége van az ételre, de szüksége van győzködéssre, isteni útmutatásra is. Míg Kornélius azonnal megcselekszi Isten akaratát, Péter ellenszegül, és csak vonakodva engedelmeskedik.

Péter hiányának pontosabb meghatározásában ad támpontot a mennyei hang parancsára adott felelete. A lepedőben látható állatok leírása után a mennyei hang ezt mondja: *Kelj fel Péter, öljed és egyél!* (10,13) Péter válasza a tisztátalanság elutasításából fakadó (Lev 11), éles hangnemű mondat: *Semmiképpen sem, Uram* (μηδαμῶς, κύριε), *mert sohasem ettem semmi közönségest, vagy tisztátalant.* (10,14) Hozzá kell még tennünk, hogy a látomás másodszeri elbeszélése során (Act 11,4–17) a tiltakozó mondat második fele némiképp módosul: *...mert soha semmi közönséges vagy tisztátalan nem ment be az én számon* (οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου). (Act 11,8) A tiltakozás változatlanul hagyott első fele és a kissé megváltoztatott második rész egyértelműen Ezékiel prófétához irányítja az olvasót: Ezékiel könyvének 4. fejezete szerint az őt elhívó látomást (Ez 3) követően a próféta jelképes tettek sorával ábrázolja ki Jeruzsálem elkövetkező ostromát. A megjelenítés részeként a prófétának *emberi ganéj tőzegénél* kell megsütnie kenyerét, a nép szeme láttára. (Ez 4,12) Ezzel

⁴ Charles H. TALBERT: *Reading Acts. A Literary and Theological Reading of the Acts of the Apostles.* Smyth & Helwys Publishing, Macon (GA) 2005. 95. További példák: L 3,21–22; 6,12–16; 9,18–22; 9,28–31; 22,39–46; Act 1,14; 4,23–31; 13,1–3.

kellene kifejeznie, hogy a nép tisztátalan kenyeret fog enni a pogányok között. A parancsot követően Ezékiel tiltakozik. A Septuaginta szövege szerint itt a Péter mondatával azonos *semmiképpen sem, Uram* (μηδαμῶς, κύριε) mondat áll. Majd Ezékiel ezt mondja: *és számon be nem ment* (οὐδὲ εἰσελήλυθεν εἰς τὸ στόμα μου) *tisztátalan hús.* (4,14) A látomásos keret, valamint a két tiltakozás közötti részbeni azonosság és hasonlóság értelmében Péter az állatok megölésére és elfogyasztására irányuló parancsban fenyegetést, eljövendő ítéletet láthatott. Eszerint nem csak saját magának a beszennyezése, hanem a tisztátalanság tágabb fenyegetése ellen tiltakozott a leginkább papi szemléletű próféta szavaival. Csak a mennyei hang másodszori megszólalása, valamint a Kornéliussal való találkozás során érti meg Péter, hogy Isten pogányokat üdvözítő akaratának kiteljesedése veszi kezdetét a látomásban.

A jelenést követően Pétert a Lélek utasítja arra, hogy kételkedés nélkül (μηδὲν διακρινόμενος), vagyis a görög szerint 'megkülönböztetés, szétválasztás' nélkül menjen az Isten által küldött követekkel. Végül Péter egy zsidó ember házában vendégül látja a pogány ember követeit. A látomás állatokra vonatkozó utasítása a zsidók és pogányok kapcsolatában ad feladatot Péternek.⁵ A Lélek felszólítását a későbbiekben, a jeruzsálemi zsinaton Péter kijelentéssé formálja: *És semmi különbséget sem tett* (καὶ οὐθὲν διεκρίνευ) *mi közöttünk és azok között, a hit által tisztítván meg azoknak szívét.* (Act 15,9)

Közös étkezés

Pétert tehát kétszer is étkezés előtti helyzetben találja az olvasó. Először ő maga szeretne enni, majd a mennyei hang utasítja az állatok elfogyasztására. Az étkezésre azonban csak a követekkel való találkozás végén kerül sor: *Erre Péter behívta, és vendégül látta őket* (αὐτοὺς ἐξένισεν). (10,23a) Ez a vendégség magába foglalja a közös étkezést, és egyben felkészít a Kornélius házában, pogány környezetben történő, az egész elbeszélést záró vendégségre. (10,48)

A vendégséget leíró rövid mondat jelentőségének értékeléséhez figyelembe kell vennünk az Apostolok cselekedeteiben fellelhető étkezések gyakoriságát és a tágabb környezetben betöltött szerepüket. M. D. Goulder brit Újszövetség-kutató könyvében az Apostolok cselekedeteit ciklikus természetű műnek nevezi.⁶ Az ismétlődő elemek a következőek: 1. Isten elhívja, elküldi szolgáit; 2. Isten szolgái hirdetik Isten tetteit; 3. megtérés, megkeresztelkedés; 4. a Lélek alászállásának említése; 5. a létrejövő közösség életének rövid leírása, valamint az ellenállás növekedésének bemutatása.⁷ A megalakuló közösségekről szóló beszámolóknak részét képezi a kenyér megtörésének leírása vagy említése.

⁵ John Paul HEIL: *Meal Scenes in Luke-Acts. An Audience Oriented Approach.* SBL Publications, Atlanta 1999. 250.

⁶ Michael Douglas GOULDER: *Type and History in Acts.* S. P. C. K., London 1964. 14.

⁷ GOULDER (6. jz.) 15–32.

John Paul Heil⁸ Amerikában élő katolikus Újszövetség-professzor ennél tovább menve a jeruzsálemi közösség életét a későbbi történetek mintájaként értelmezi. Péter püünkösi beszéde után sokan megtértek, megkeresztelkedtek, majd vették a Szentlelket. (2,37–38.41) Az első közösség életének rövid leírása szerint egyebek mellett házanként megtörték a kenyeret, s részesedtek az eledelben (μετελάβανον τροφῆς 2,46), vagyis az eucharisziában. Egy nagyot lépve előre az Apostolok cselekedeteiben, Heil kifejti, hogy Saul történetének alapvonalai ugyanezt a mintát követik. Miután Saul felhagy a keresztyének üldözésével és Damaszkuszban Anániás elmondja neki, hogy be fog teljesedni Szentlélekkel, Saulnak megnyílnak a szemei (9,17), részesül a keresztségben (9,18), s végül háromnapos böjtölés után, ételt véve magához (λαβὼν τροφήν) megerősödik. (9,19) Ahogyan Jézus követői részesedtek az ételben „házanként” (2,46), úgy Saul is részesül az ételben egy bizonyos „Júdás házában”. (9,11) Ez utóbbi mozzanat (λαβὼν) pedig hasonlóságot mutat azzal, ahogyan a feltámadott Jézus vette (λαβὼν) a tanítványoktól a sült halat, és előttük megette. (L 24,42–43)⁹ Ezt követően Saul még három napig élvezte a damaszkuszi tanítványok vendégszeretetét, ami további asztalközösséget feltételez.¹⁰ A megerősödést és az ott eltöltött napok említését követően Saul azonnal hirdette Krisztust a zsinagógában. (9,20) A Lélek és az ételközösség tehát erőt adott neki a missziói parancs teljesítéséhez. A teljes narratív kontextus figyelembe vételével kijelenthető, hogy ezeknek az étkezéseknek az említése, mint ahogyan a jeruzsálemi közösség életének leírásában vagy Saul megtérésének történetében, úgy itt is eucharisztikus jelleget sugall. (9,19)

Az előzmények fényében a Simon, majd a Kornélius házában rendezett vendégség is többet jelez pusztán étkezésnél. Az egész eseménysor rendkívül erősen kötődik a házakhoz és a háznéphez. Kornélius bemutatása során az elbeszélő istenfélőnek és jámbornak nevezi őt, egész háznépével együtt. (10,2) Péter egy Simon nevű tímár házában vendégeskedett (10,6), ami szintén közös étkezéseket és a háznéppel történő érintkezést feltételez. A látomást Péter Simon házában tetején látja. Péter Cézaréába érkezésekor Kornélius házában találja a százados rokonait és barátait is. A megkeresztelkedés után Pétert néhány napig vendégül látják. (10,48) Később a jeruzsálemi apostolok és testvérek a pogányokkal történő együttétkezést kérik számon: *Körülméletlenül emberekhez mentél be, és együtt ettél velük.* (11,3)¹¹ Péter és a követek étkezése Simon házában, valamint Péter és Kornéliusék vendégsége Cézaréában — a tágabb narratív környezet figyelembe véve — eucharisztikus konnotációval bír. Péter

⁸ HEIL (5. jz.). 245.

⁹ Az étkezést követően Saul megerősödött (ἐνίσχυσεν). Az itt használt szónak az egyetlen másik előfordulása Lukács két művén belül a Jézus tusakodásának történetében található. (L 22,43) Miután Jézus könyörgött, hogy távozzék el tőle a szenvedés pohara, de legyen meg az Atya akarat, egy angyal szállt le az égből, és megerősítette őt (ἐνίσχυσεν). Heil a szót nem kizárólag testi megerősödésnek értelmezi. Ahogyan Krisztus megerősödvé végre tudta hajtani az Atya akaratát, úgy Pál is a közös étkezésből erőt merítve képessé lett Isten akaratának teljesítésére, Krisztus hirdetésére. HEIL (5. jz.) 246.

¹⁰ HEIL (5. jz.) 246.

¹¹ HEIL (5. jz.) 247–248.

és a joppéi testvérek a Lélek és a közös étkezés erejével indulnak teljesíteni küldetésüket a pogányok közé. A Lélek kiáradását és a megkeresztelést követő asztalközösségek Cézareában a befogadást, a kibővülő közösség létét pecsételik meg.

Befejezés

Péter látomásának elbeszélése az apostol éhségének említésével kezdődik, majd a követek megvendégelésével ér véget. A hiánytól a beteljesedésig tart a történet íve. A két végpont között a mennyei hang, a Lélek, Kornélius követői győzködik, utasítják a tiltakozó, vonakodó vezetőt. Az akadályok nagyon is jól láthatóak. Tisztasági törvények és a korai keresztyén asztalközösség, pogányok és zsidók, elfogadás és elutasítás állnak szemben egymással. Az éhség és étkezés metaforája ugyanakkor alkalmas a megoldás felé vivő út kijelölésére is. A hiányokat be lehet tölteni, mint ahogy Isten rá tudja venni Pétert a küldetés végrehajtására, meg tudja tisztítani a pogányok szívét a hit által, zsidók és pogányok képessé válnak az asztalközösség megélésére.